УДК 61:378:101

РОЛЬ ФІЛОСОФСЬКОЇ ДУМКИ У СТАНОВЛЕННІ МЕДИЦИНИ

Каценко Андрій Любославович,
викладач, аспірант
Устенко Роман Леонідович,
Свінцицька Наталія Леонідівна
к.мед.н., доценти
Гринь Володимир Григорович
д.мед.н., доцент
Біланов Олег Сергійович
викладач
Полтавський державний медичний університет
м. Полтава, Україна

Анотація. В даній роботі проведено аналітичний огляд взаємодії філософії та медицини на сучасному етапі розвитку цих наук. Показано, що зростання інтересу філософів до медицини відбувається у зв’язку з виявленими складнощами її теоретизації, тому філософія, в цілому, прагне осмислення медицини, становленні її самосвідомості та саморефлексії. Проведено огляд медичних теорій (адаптивного реагування, детермінізму, зумовленості та зв’язку патологічних процесів, оптимальної саморегуляції, загальної патології) як похідних сучасних філософських досліджень, а також обґрунтована провідна роль філософських методів у діяльності сучасного лікаря (діалектичного та системного).

Введення. Протягом всього XX ст. зростала роль медицини в житті суспільства та інтерес філософів до її методологічних, соціальних та етичних проблем. Сучасна медицина дедалі більше зближується з філософією внаслідок інтегрального характеру самої медичної діяльності, що включає в себе, крім власної діяльності, також пізнавальне та ціннісне ставлення до свого об'єкта. Крім того, на достатньо високому рівні розвитку медицина щодалі більше стає теорією, в ній інтенсивно формується самосвідомість – рефлексія над своїми особливостями, основою, структурою знання, що і є типовими філософськими

проблемами [1,2].

Мета роботи. Провести аналіз суті та проблем філософії медицини.

Матеріали і методи. Аналітичне вивчення літературних джерел, що містять відомості щодо філософської доктрини в медицині на сучасному етапі розвитку суспільства.

Результати і обговорення. Інтерес філософів до медицини зростає в зв'язку з виявленими труднощами теоретизації медицини і новими проблемами етичного характеру. На цьому етапі філософія виступає вже не як інстанція, яка наказує і забороняє, вона прагне осмислити специфіку медицини, як виду діяльності і системи знання за допомогою арсеналу напрацьованих засобів і шляхом порівняння медицини з іншими галузями діяльності і знань. Цим самим філософія спільно з медиками бере участь в становленні самосвідомості медицини, допомагає здійснитися її саморефлексії. Сучасний медичний працівник все менше і менше потребує необхідності бути спостерігачем, сьогодні він схильний не вислуховувати скарги хворого, а проводити його лабораторне та інструментальне обстеження. Теоретики медицини намагаються осмислити цей стан справ. Так, С. В. Туровська констатує, що сучасна медицина є породженням науково-технічних досягнень людства і постійно втрачає свою гуманістичну складову. Головна причина такого жалюгідного становища медицини, на її погляд, полягає в наростаючому процесі об'єктивізації знання про здоров'я і хвороби людини, бо «будь-яка об'єктивізація опосередковує, формалізує характеристики живого індивіда аж до нівелювання його особистісних властивостей» [3]. Нинішня медицина вимушено залишається комплексною формою знання, бо в ній відсутнє цілісне уявлення про людину. Хоча в той же час виникає питання, а чи можливо взагалі створити цілісне уявлення про живий біологічний суб'єкт з точки зору медицини, оскільки будова та регуляція на різних рівнях структурної організації живих організмів кардинально різна, не говорячи вже про вкрай різні хвороби та методи їх лікування. А якщо додати до цього факт, що медицині, як науці, невідомими залишаються численні аспекти навіть про

будову тіла людини, що є фундаментальною основою медичного знання, то говорити про цілісне уявлення, мабуть, просто не доводиться [4].

На сьогодні в галузі знання про людину, як і раніше стикаються предмети і методологічні установки природничих, гуманітарних і технічних наук. Філософія медицини, як особлива галузь наукового знання особливо популярною стає в XX столітті, коли з'являється величезна кількість дослідницьких програм, що знаходяться на стику філософії та медицини: розробляються практики і техніки лікування, самооздоровлення, самовдосконалення з урахуванням внутрішніх можливостей організму, резервів людського духу, а також успадкованих структур психіки (наприклад, архетипи колективного несвідомого К. Г. Юнга). Сучасна філософія медицини розвивається за кількома напрямками, керуючись різними принципами, методологічними основами та філософськими установками.

Основні проблеми сучасної медицини – здоров'я особистості і здоров'я нації, здоровий спосіб життя, вплив суспільства і природного середовища на патологічні зміни в людському організмі, проблеми людської духовності, як основи психічного і фізичного здоров'я людини, соціальні причини «хвороб століття», етика взаємин лікаря і пацієнта, естетичні засади сучасної медицини (мистецтво, як метод лікування, колірна і звукова терапія, краса і гармонія, як спосіб відновлення рівноваги організму тощо). Серед великої кількості чудових філософів і медиків XX століття, які прагнули об'єднати філософську та медичну проблематику з метою вирішити нагальні проблеми людства, можна назвати австрійського лікаря і філософа З. Фрейда, швейцарського психіатра і культуролога К. Г. Юнга, німецько-французького лікаря і філософа А. Швейцера, німецького філософа К. Ясперса, російських вчених Ф. Углова, М. Амосова, М. Норбекова, Г. Сельє та ін. Всі базові теорії сучасної медицини так чи інакше пов'язані з філософією медицини, яка визначає фундаментальні постулати і позиції загальних теоретичних систем. Так, сучасні філософські дослідження (філософська антропологія, філософія свідомості, соціальна філософія) лежать в основі: медичної теорії адаптивного реагування (теорія

адаптації – загальнобіологічна теорія медицини, проте медицина має справу не тільки з біологічними адаптаціями, але і з адаптацією соціальною, тобто пристосуванням людини до суспільного життя); теорії детермінізму (причинної зумовленості та зв'язку патологічних процесів, що відбуваються в організмі); теорії нормальної (оптимальної) саморегуляції і теорії загальної патології. Філософськими основами клінічної медицини стає так звана «філософія лікування», тобто теорія встановлення діагнозу, лікування, реабілітації і т. д., що ґрунтується відповідно до розуміння сутності людини, як психобіосоціальної істоти. Так, філософську основу профілактичної медицини можна розглядати як дослідження в галузі теорії гігієни, як оптимального стану людини і навколишнього середовища. Філософська теорія цінностей становить філософський фундамент лікарської етики, деонтології, клінічної практики.

Сучасна філософія виступає як методологічний фундамент медичного знання, покликаний об'єднати розрізнені приватні дослідження і системно застосувати їх до вивчення якісно своєрідної живої системи – людини. На перший план у діяльності сучасного лікаря виступає діалектичний метод, оскільки тільки він забезпечує комплексний, системний підхід до питань хвороби, її лікування, профілактики, проведення реабілітаційного періоду. Діалектичний підхід ґрунтується на цілісному системному мисленні, яке об'єднує, а не розчленовує протилежності, а так само враховує взаємозв'язок загального і локального (ще стародавні лікарі помітили, що організм цілісний, і якщо в ньому порушено будь-який елемент (частина), то певною мірою змінюється і весь організм, порушується його життєдіяльність, як цілісної системи). Завдання філософії медицини, звичайно, не зводиться до того, щоб просто приводити ті чи інші положення діалектики в зв'язок із медичним знанням, її головна мета – «вчити студентів, лікарів-клініцистів застосовувати діалектику до аналізу конкретних природно-наукових і клінічних факторів, а потім від знань переходити до вміння застосовувати діалектику на практиці» [5,6]. Медичний працівник, який не володіє діалектичним методом, яким би хорошим фахівцем він не був, не зможе правильно оцінити взаємні та

суперечливі патологічні процеси в організмі і в кращому випадку інтуїтивно зможе прийти до правильних висновків – правильно встановити діагноз і призначити лікування. Діалектичний метод, застосовуваний сьогодні в різних галузях знання і природно в сучасній медицині, ґрунтується, перш за все, на системному мисленні. Системний підхід, характерний в цілому для сучасної науки, особливо важливий в медицині, тому, що вона працює з надзвичайно складною живою системою – людиною, сутність якої аж ніяк не зводиться до простої взаємодії органів людського тіла. По суті, «сама теорія лікування є специфічною теорією управління живою системою, оскільки лікування є системою заходів, спрямованих на психосоматичну оптимізацію стану людини». Заглиблюючись у вивчення складних взаємопов'язаних систем людського організму, сучасний медичний працівник зобов'язаний керуватися основними положеннями теорії систем, що розробляється в філософії природно наукового знання з середини XIX століття. Так, феномен хвороби «філософія медицини» закликає розглядати як структурно-функціональний системний процес. Принципи структурності в медицині реалізуються, як принципи єдності морфології і фізіології в теорії патології. Біологічна структура об'єднує динамічний субстрат (об'єкт морфології) з «оформленим» процесом (об'єкт фізіології). Досі в медицині теоретичне визнання єдності структури і функції мирно уживалося з упевненістю в тому, що на початку хвороби зміни органів і систем не виходять за рамки так званих функціональних розладів. Досягнення сучасної біології і медицини, особливо молекулярної біології, біофізики, генетики дозволяють впевнено заперечувати існування функціональних хвороб і дають можливість знаходити морфологічний субстрат, адекватний будь-якому порушенню функції. Таким чином, системно-функціональний підхід у медицині дозволяє як досліджувати деталі, частини, процеси індивідуального організму, розглядати функції його систем, так і не забувати про цілісність, вивчаючи людину не як механічний конгломерат «частин і деталей», але живу систему, органічно вписану в природно-соціальну реальність. Озброєний системним методом, сучасний медичний працівник не має права забувати, що

на клінічному ліжку лежить не організм, а людина: він у даному випадку повинен враховувати не тільки соматичний стан, а й психічний, особистісні та індивідуальні характеристики. Продовженням традицій системно-функціонального підходу є також його реалізація під час навчання і формування клінічного мислення у вітчизняних та англомовних студентів на морфологічних кафедрах сучасних вузів [7-10]. Те ж можна сказати і про проблему встановлення діагнозу, який включає аналіз гносеологічних проблем діагностики, аналіз суб'єктивних і об'єктивних причин діагностичних помилок, врахування соціально-культурного «підґрунтя» хвороби. На жаль, сучасний стан теоретичної медицини (вчення про хвороби, компенсаторно-пристосувальні процеси, механізми компенсації порушених функцій, взаємозв'язки частин в організмі і т. д.) дозволяє констатувати той факт, що теоретична медицина на сьогодні не є ще комплексним знанням і поки ще представлена у вигляді окремих фрагментів, але не цілісної системи.

Висновки. Без постійної опори на філософську доктрину – загальну методологію науки (дослідження з філософської антропології, свідомості, проблем пізнавальної діяльності тощо) практично неможливо з розрізнених фактів створити єдину теоретичну базу сучасної медицини. Вирішити це завдання можна тільки через «синтез філософського і медичного знання, на основі інтерпретації фактичного матеріалу медичної науки з позицій і через призму філософського знання», що є прерогативою і призначенням філософії медицини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Верхратський С. А. Історія медицини / С. А. Верхратський. – К.: Здоров'я, 2011. – 352 с.

2. Голяченко О., Ганіткевич Я. Історія медицини. – Тернопіль, Лілея, 2004. – 248 с.

3. Туровская С. В. Здоровье как философская проблема / С. В. Туровская // Логос живого и герменевтика телесности. Ежегодник. Вып. 13–14 ; под ред.

О. К. Румянцева. – М., 2005. – С. 300–328.

4. Шерстюк О.О. Стереоморфология: история и перспективы ее развития для теории и практики медицины / О. О. Шерстюк, Н. Л. Свинцицкая, Р. Л. Устенко [и др.] // Актуальні проблеми сучасної медицини: Вісник Української медичної стоматологічної академії. – 2020. – Т. 20, вип. 1 (69). – С. 186-192.

5. Свінцицька Н.Л. Вплив наукових досліджень викладача на формування сучасного лікаря / Основні напрямки удосконалення підготовки медичних кадрів у сучасних умовах: Навчально-наукова конференція з міжнародною участю 26 березня 2015 р. м. Полтава. – Полтава, 2015. – С. 213-214.

6. Свінцицька Н.Л. Просвітницька роль анатомічного музею у формуванні здорового способу життя серед молоді / Н. Л. Свінцицька, І. В. Когут, Р. Л. Устенко [та ін.] // Фізкультурно-оздоровчі та спортивні технології в освітньому просторі: теорія і практика: колективна монографія / за заг. ред. О. О. Момот, Ю. В. Зайцевої. – Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2020. – С. 225–243.

7. Дейнега Т.Ф. Напрями вдосконалення підготовки майбутніх лікарів у сучасних умовах на кафедрі анатомії людини / Т. Ф. Дейнега, Н. Л. Свінцицька, В. О. Рогуля, В. Г. Гринь // Основні напрямки удосконалення підготовки медичних кадрів у сучасних умовах: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, 26 березня 2015 р, м. Полтава. – Полтава, 2015. – С. 71–73.

8. Робота у студентському науковому товаристві – перша ланка у процесі формування сучасного лікаря / Н. Л. Свінцицька, О. О. Шерстюк, Р. Л. Устенко [та ін.] // Актуальні проблеми сучасної медицини. – 2015. – Вип. 2 (50), т. 15. – С. 39–43.

9. Свінцицька Н. Л. Формування клінічного мислення студентів англомовної форми навчання під час вивчення дисципліни «Анатомія людини» / Н. Л. Свінцицька, О. О. Шерстюк, Р. Л. Устенко [та ін.] // Удосконалення якості підготовки лікарів у сучасних умовах : матеріали наук.-практ. конф. з міжнар. участю, м. Полтава, 24 березня 2016 р. – Полтава, 2016. – С. 189–190.

10. Формування клінічного мислення у майбутніх лікарів на кафедрі

анатомії людини / Н. Л. Свінцицька, О. О. Шерстюк, І. М. Солдатова [та ін.] // Кредитно-модульна система організації навчального процесу у вищих медичних (фармацевтичному) навчальних закладах України на новому етапі: матеріали X ювілейної Всеукр. навч.-наук. конф. з міжнар. участю (м. Тернопіль, 18–19 квітня 2013 р.). – Тернопіль, 2013. – Ч. 1. – С. 453–455.